

LÄNSRÄTTEN I
STOCKHOLMS LÄN

DOM
2008-05-21
Meddelad i
Stockholm

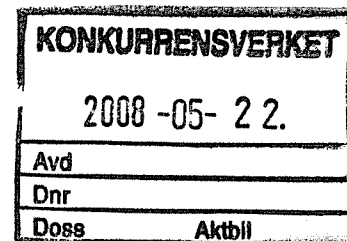
Mål nr
2174-08
Rotel 551

KLAGANDE

Telemanagement Sverige AB, 556255-8618
Box 47005
100 74 Stockholm

MOTPART

Verket för förvaltningsutveckling, Verva, 202100-5596
Box 214
101 24 Stockholm

SAKEN

Överprövning enligt lagen (1992:1528) om offentlig upphandling, LOU

DOMSLUT

Länsrätten avslår Telemanagement Sverige AB:s ansökan om ingripande enligt LOU.

Dok.Id 309557

Postadress

115 76 Stockholm

Besöksadress

Tegeluddsvägen 1

Telefon

08-561 680 00

E-post: lansrattenistockholm@dom.se

Telefax

08-561 680 01

Expeditionstid

måndag – fredag

09:00-15:00

BAKGRUND OCH YRKANDEN M.M.

Verket för förvaltningsutveckling (Verva) har genomfört en samordnad regional upphandling för myndigheter inom Stockholms län avseende "IT-konsulttjänster 2007". Upphandlingen genomfördes som en öppen upphandling. Upphandlingen omfattar åtta olika anbudsområden. Telemanagement Sverige AB (Telemanagement) har lämnat anbud avseende område 2 och 5. I tilldelningsbeslut avsänt från Verva den 30 januari 2008 beslutade den upphandlande enheten att anta annat anbud än anbud från Telemanagement.

Telemanagement ansöker om överprövning enligt LOU och yrkar att länsrätten ska besluta att upphandlingen ska göras om eller att den ska rättas på så sätt att Telemanagements anbud anses uppfylla skall-kraven och tas med i utvärderingen. Som grund för sin talan anför Telemanagement i huvudsak följande.

Bolaget har i upphandlingen uteslutits då det inte klarat gränsvärdet för antal godkända referenser. Några av de aktuella referenterna har tidigare meddelat bolaget att de inte fått ta del av någon referensförfrågan från den upphandlande myndigheten. Bolaget har inte heller mottagit några påminnelser om att referenter inte skulle ha svarat. Då bolaget lämnat rätt antal referenser, i enlighet med myndighetens skall-krav, anser bolaget att uteslutningen av deras anbud är felaktig.

Verva bestrider Telemanagements yrkanden och anför i huvudsak följande.

Verva har inte brutit mot 1 kap. 4 § LOU eller någon annan bestämmelse i denna lag. Upphandlingen har genomförts i enlighet med det grundläggande kravet på affärsmässighet och de grundläggande gemenskapsrättsliga principer som ska gälla för all upphandling. I vart fall har inte något brott mot

LOU eller de grundläggande gemenskapsrättsliga principerna medfört att Telemanagement lidit eller kan komma att lida skada. Någon grund för beslut att upphandlingen ska göras om eller att den får avslutas först sedan rättelse gjorts föreligger därför inte.

Verva har genomfört en samordnad regional upphandling för myndigheter i Stockholms län avseende IT-konsulttjänster. Upphandlingen har genomförts som en öppen upphandling enligt 5 kap. LOU med åtta anbudsområden; användbarhet, verksamhetsutveckling och strategi, ledning och styrning, systemutveckling och systemförvaltning, infrastruktur, informations säkerhet, GIS-kompetens samt uppdragskonsulttjänster. Anbud fick avges avseende ett eller flera av anbudsområdena 1-7 eller enbart anbudsområde 8.

Vid den typ av tjänsteupphandling som upphandlingen utgör är referenser och därmed referenstagningen en mycket viktig del. Referenstagningen har därför getts stor betydelse i upphandlingen. Detta framgår tydligt i förfrågningsunderlaget. Det anges att det är viktigt att anbudsgivaren noga läser instruktionerna i bl.a. Bilaga A, 1-7 samt i god tid påbörjar nödvändiga förberedelser. Anbudsgivarna uppmanas observera vikten av att referenterna är vidtalade och beredda att delta vid genomförandet samt informerade om tidpunkten för svarsperioden. Det anges vidare att tredje part, IC Quality AB, skulle genomföra delar av referenskontrollen genom ett elektroniskt förfarande. Slutligen anges att det är viktigt att de referensuppgifter som anbudsgivaren lämnar är fullständiga och korrekta enligt kraven 3.2.8 och 3.2.9 i bl.a. Bilaga A, 1-7.

Av skall-krav 3.2.9 i Bilaga A, 1-7 framgår att det är anbudsgivarens ansvar att se till att korrekt e-postadress till bl.a. referent uppges i anbudet. Korrekt

e-postadress avser dels att adressen är rätt stavad, dels att e-postadressen är organisationsknuten och inte en privat adress. Anbudsgivarna uppmanas vidare observera att inga kontakter skulle komma att tas med anbudsgivare eller referenter för att komplettera uppgifterna samt att ofullständiga referenser och referenser som inte uppfyller ställda skall-krav skulle strykas ur anbudet. Vidare uppmanas anbudsgivarna försäkra sig om att referenterna både vill och kan delta samt informeras om vikten av att referenterna har sådan kännedom om uppdragen att de kan bedöma dessa. Det anges också att det är viktigt att referenten kan associera uppdraget med anbudsgivaren i de fall uppdraget kommer från anbudsgivarens underleverantör.

I 3.2.7 i Bilaga A, 1-7 beskrivs hur anbudets referenser prövas och utvärderas. Denna prövning och utvärdering består av tre delar.

1. En kontroll sker av att anbudets referensuppgifter är fullständiga och att ställda skall-krav är uppfyllda. Referenser som inte uppfyller detta stryks ur anbudet.
2. En kontroll sker av att referensuppdragen levererats, s.k. referenskontroll. Detta sker genom att referenterna lämnar accept att uppdraget är utfört, dvs. att uppdragen har levererats enligt referensuppgifterna i anbudet. Vid lämnandet av accept godkänns referensen. Referenser som inte godkänts stryks ur anbudet.
3. Utvärdering av referenserna sker genom referensutvärderingen vilken består av en mätning av referensuppdragets kvalitet. Mätningen sker genom de kvalitetsbetyg som referenterna angett för ställda kvalitetsfrågor. Resultatet från mätningen av uppdragets kvalitet används vid utvärderingen av anbudet.

Resultatet från kontrollen att ställda skall-krav är uppfyllda (1) och referenskontrollen (2) används för att avgöra om anbudsgivaren uppfyllt ett gränsvärde. Resultatet från referensutvärderingen (3) avgör resultatet för utvärderingskriteriet referenser.

Enligt skall-krav 3.2.8 i Bilaga A, 1-7, ska referenserna avse slutförda uppdrag. Datum för slutförande ska infalla senast två år före anbudsdagen. Enligt skall-krav 3.2.9 i Bilaga A, 1-7 ska åtta referenser lämnas för anbudsområde 2 och nio referenser lämnas för anbudsområde 5. Enligt skall-krav i samma avsnitt ska referenserna komma från de konsulter som redovisats som leveranskapacitet i viss bilaga (Bilaga A4). Redovisning av referenser ska lämnas genom att en ifylld särskild bilaga, Bilaga A3, 1-7 Svarsformulär-referenser ("Bilaga A3"), lämnas för varje referens. Enligt 3.2.10 i Bilaga A, 1-7 lämnar referenterna accept att uppdraget är slutfört, dvs. att uppdraget har levererats enligt i Bilaga A3 lämnad uppdragsbeskrivning. Lämnandet av accept sker genom besvarandet av en uttrycklig fråga därom i en webbenkät (se ovan angående referenskontrollen). Om webbenkäten inte besvaras eller frågan besvaras nekande lämnas alltså ingen accept. Detta innebär att referensen inte godkänns och att den stryks ur anbudet.

För att gå vidare till referensutvärderingen krävs enligt 3.2.10 i Bilaga A, 1-7 dels att anbudsgivaren uppfyller samtliga skall-krav i 3.2.8 och 3.2.9, dels att visst antal av de lämnade referenserna är godkända enligt skall-krav i 3.2.10. Om detta är uppfyllt klarar anbudet gränsvärdet för antalet godkända referenser. 3.2.10 innebär således, vilket uttryckligen anges, att visst antal referenser kan underkännas under kvalificeringsfasen utan att anbudet förkastas helt. Om däremot för många referenser underkänns och anbudet inte klarar gränsvärdet för antal godkända referenser förkastas anbudet inom det aktuella anbudsområdet. Detta anges uttryckligen i 3.2.10. Såvitt avser anbudsområdena 2 och 5 ska enligt skall-krav 3.2.10 i Bilaga A, 1-7 minst fem av åtta referenser vara godkända för anbudsområde 2 och minst fem av nio referenser vara godkända för anbudsområde 5. Om detta är uppfyllt klarar anbudet gränsvärdet för antal godkända referenser och går vidare till referensutvärdering.

Svarsperioden för referenstagning inföll under veckorna 36-37 år 2007. Referenstagningen genomfördes, som angetts i förfrågningsunderlaget, av IC Quality AB. Till säkerställande av att referenstagningen skulle utföras i enlighet med angiven tidsplan och därmed i enlighet med förfrågningsunderlaget, levererade Verva redan den 29 augusti 2007 inkomna referenser till IC Quality AB. Den 3 september 2007 gjorde IC Quality AB ett utskick till 2 740 referenter. Utskicket innebar att ett e-postmeddelande med länk till en webbenkät skickades till samtliga anbudsgivares uppgivna referenter. De referenter som ännu inte hade besvarat webbenkäten fick den 9 september 2007 en påminnelse, även denna innehållande länk till webbenkäten. I samband med detta informerades anbudsgivarna genom ett e-postmeddelande om vilka av deras åberopade referenter som ännu inte hade svarat. Det ska nämnas att IC Quality AB vid eventuella tekniska problem, t.ex. spam-filter, eller vid begäran därom alltid gjorde omskick av webbenkäten. Av de utsända webbenkäterna besvarades 2 360 stycken, vilket ger en sammanlagd svarsfrekvens på 86 procent i upphandlingen. Svarsperiodens sista dag var den 16 september 2007 och således måste referenterna besvara webbenkäterna senast kl. 23.59 denna dag.

Telemanagements anbud uppfyller inte samtliga skall-krav i Bilaga A, 1-7. Anbudet har därför förkastats och inte gått vidare till utvärdering. Telemanagement lämnade anbud inom anbudsområdena 2 och 5 och lämnade det antal referenser som krävs enligt skall-kravet därom i 3.2.9 i Bilaga A, 1-7. Liksom avseende alla andra anbudsgivares referenter och vid samma tidpunkt tillställde IC Quality AB den 3 september 2007 samtliga Telemanagements uppgivna referenter det inledande e-postmeddelandet med länk till webbenkäten. Liksom avseende alla andra anbudsgivares referenter och vid samma tidpunkt tillställde IC Quality AB den 9 september 2007 de av Telemanagements referenter som ännu inte besvarat webbenkäten en påminnelse, även denna innehållande länk till webbenkäten. Vid denna tidpunkt var det nio av Telemanagements uppgivna referenter som ännu inte hade

besvarat webbenkäten. Alla dessa tillställdes således påminnelsen. I samband med detta informerades även Telemanagement genom ett e-postmeddelande om vilka av deras åberopade referenter som ännu inte hade svarat. Det ska nämnas att omskick av webbenkäten skett till två av Telemanagements referenser. Referenstagningen har alltså utförts på samma sätt för samtliga anbudsgivare, däribland Telemanagement. Referenstagningen har vidare skett i enlighet med vad som angetts i förfrågningsunderlaget. Det framgår tydligt av förfrågningsunderlaget att anbudsgivarna själva ansvarar för såväl uppgifterna i anbuden som att deras referenter är vidtalade och beredda att delta vid genomförandet av referenstagningen.

Totalt inkom 48 anbud avseende anbudsområde 2. Referenstagningen fungerade utmärkt i upphandlingen vilket bekräftas av att svarsfrekvensen (antal besvarade webbenkäter i förhållande till utskickade webbenkäter) i anbudsområde 2 uppgår till ett så högt värde som 89 procent. Telemanagement lämnade åtta referenser avseende anbudsområde 2. Fem av dessa godkändes inte inom anbudsområdet. Fyra av referenterna besvarade överhuvudtaget inte webbenkäten. Dessa referenter lämnade således inte någon accept att uppdraget är utfört (och följaktligen inte heller några kvalitetsbeleg för ställda kvalitetsfrågor) och godkändes således inte. En av dessa referenser uppfyllde inte heller skall-kravet i 3.2.9 i Bilaga A, 1-7 om att referenserna skulle komma från de konsulter som redovisats som leveranskapacitet. En av referenterna uppfyllde inte skall-kravet i 3.2.8 i Bilaga A, 1-7 avseende datum för slutförande av uppdraget. Således godkändes enbart tre av Telemanagements åtta uppgivna referenser. Telemanagements anbud uppfyllde därmed inte samtliga skall-krav i Bilaga A, 1-7, däribland skall-kravet i 3.2.10 att minst fem av åtta referenser ska vara godkända för anbudsområde 2. Telemanagements anbud förkastades därför avseende anbudsområdet.

Totalt inkom 48 anbud avseende anbudsområde 5. Referenstagningen fungerade utmärkt i upphandlingen vilket bekräftas av att svarsfrekvensen (antal besvarade webbenkäter i förhållande till utskickade webbenkäter) i anbudsområde 5 uppgår till ett så högt värde som 84 procent. Telemanagement lämnade nio referenser avseende anbudsområde 5. Fem av dessa godkändes inte inom anbudsområdet. Två av referenterna besvarade överhuvudtaget inte webbenkäten. Dessa referenter lämnade således inte någon accept att uppdraget är utfört (och följaktligen inte heller några kvalitetsbetyg för ställda kvalitetsfrågor) och godkändes således inte. En av referenterna besvarade den i webbenkäten uttryckliga frågan om uppdragets utförande nekande. Denna referent lämnade således inte någon accept att uppdraget är utfört (och följaktligen inte heller några kvalitetsbetyg för ställda kvalitetsfrågor) och godkändes således inte. Två av referenserna uppfyllde inte skall-kravet i 3.2.9 i Bilaga A, 1-7 om att referenserna skulle komma från de konsulter som redovisats som leveranskapacitet. Således godkändes enbart fyra av Telemanagements nio uppgivna referenser. Telemanagements anbud uppfyllde därmed inte samtliga skall-krav i Bilaga A, 1-7, däribland skall-kravet i 3.2.10 att minst fem av nio referenser ska vara godkända för anbudsområde 5. Telemanagements anbud förkastades därför avseende anbudsområdet.

Av det anförda framgår att upphandlingen har genomförts i enlighet med LOU och de grundläggande gemenskapsrättsliga principerna. Telemanagement har inte visat att referenstagningen inte utförts på ett korrekt sätt eller att Verva på annat sätt brutit mot LOU eller de grundläggande gemenskapsrättsliga principerna. Sammanfattningsvis ska länsrätten lämna Telemanagements ansökan om överprövning utan bifall.

Telemanagement har därefter yttrat i huvudsak följande.

Telemanagement har i tillräcklig omfattning uppfyllt de krav som ställs för att uppnå antal godkända referenser, samt gjort det som kan anses vara rimligt enligt upphandlingens krav 3.2.10. Bristerna i den av Verva genomförda referenstagningen medför att Verva inte genomfört upphandlingen i enlighet med det grundläggande kravet på affärsmässighet och de grundläggande principer som ska gälla. Detta medför att Telemanagement har lidit skada och att det föreligger saklig grund för länsrätten att besluta att upphandlingen ska göras om, eller att den får avslutas först sedan rättelse har gjorts.

Telemanagement har verkat som företag inom IT-konsultbranschen sedan 1988 och bedriver en omfattande verksamhet, utför årligen ett 100-tal olika uppdrag åt större privata och offentliga verksamheter. Bolaget medverkar årligen i ett flertal offentliga upphandlingar och har stor erfarenhet av upphandlingar med omfattande referenstagning. Telemanagement har tidigare haft mottvarande ramavtal, "IT-konsult 2004" där referenskontroll utförts på samma vis.

Vid denna upphandling har bolaget i god tid, stegvis arbetat med förberedelserna av referenstagningen enligt nedanstående process.

- Steg 1 Urval av lämpliga referenser
- Steg 2 Inhämta accept av referenten om vilja och möjlighet till medverkan.
- Steg 3 Utskick av skriftlig information om referenskontrollen till referenterna
- Steg 4 Påminnelse samt kontroll av referentens tillgänglighet en vecka innan referenstagningen påbörjades
- Steg 5 Muntlig kontakt med referent vid eventuell påminnelse från Verva

Telemanagement lämnade anbud inom anbudsområdena 2 och 5 och har där lämnat det antal referenser som krävs enligt skall-kravet i 3.2.9, vilket Verva också vitsordar. Enligt egen utsago har sedan Verva med hjälp av företa-

get IC Quality AB, genomfört ett utskick den 3 september 2007 till samtliga 2740 referenter, som innebar att ett e-postmeddelande med länk till en webbenkät skickades till samtliga angivna referenter. De referenter som då ännu inte hade svarat fick den 9 september 2007 en påminnelse samtidigt som anbudsgivarna informerades genom ett e-postmeddelande om vilka av deras återopade referenser som inte svarat.

Verva anger i sitt yttrande att totalt sex av bolagets referenter överhuvudtaget inte besvarat webbenkäten. Fyra i område 2 och två i område 5. Den 10 september kl. 15.28 mottog bolaget en påminnelse med privat avsändare: Nicklas Magnusson och rubrik: Påminnelse 1 Vervas IT-konsulttjänster 2007. I detta e-postmeddelande anger man vilka referenter (e-postadresser) som då ännu inte hade besvarat enkäten. I detta meddelande anges att endast en (1) e-postadress/referent inte vid detta datum hade besvarat webbenkäten. Slutsatsen av detta e-postmeddelande är att företaget IC Quality den 10 september 2007 antingen hade fått svar av alla bolagets återopade referenter utom en (1), alternativt att man lämnar oriktig och vilseledande information, eftersom Verva i sitt yttrande anger att totalt sex av bolagets referenter överhuvudtaget inte besvarat enkäten. Den aktuella referenten som påminnelsen omfattade, kontaktades omgående via telefon, varvid enkäten sedan besvarades.

Den 12 september 2007 uppmärksammade en av bolagets referenter, Marika Eriksson Norgren, IT-chef VLT-koncernen, bolaget via e-post, på att hon ännu inte fått någon enkät. Då denna information inte stämde med det påminnelsemeddelande som bolaget mottog den 10 september, kontaktades Verva via telefon. Verva upplyste om att man inte uttalade sig om pågående upphandling, men att referenstagningen fortfarande pågick. Vid en förnyad kontakt med samma referent den 1 oktober, konstaterade bolaget att referenten, Marika Eriksson-Norgren, fortfarande inte fått någon webbenkät att besvara. Omgående kontaktades Verva, denna gång via e-post, med en för-

frågan om referenstagningen möjligen var försenad. Verva återkom via e-post med besked om att man inte uttalar sig om pågående upphandling, men att referenstagningen nu var avslutad. Bolaget upplyste även Verva vid detta tillfälle om att en av bolagets referenter inte hade fått någon enkät. På denna information reagerade inte Verva överhuvudtaget.

Om fler av bolagets återopade referenter inte har fått ta del av webbenkäten är oklart eftersom Verva inte i sitt yttrande lämnar information om vilka dessa är. Om Verva kvarstår vid uppgiften om att sex av bolagets referenter inte besvarat enkäten innebär det att uppgifterna i den påminnelse som IC Quality meddelade var vilseledande. Konsekvensen av detta innebär att bolaget levde i tron att samtliga referenter hade besvarat de viktiga webbenkäterna. Beträffande övriga tre referenser, en i område 2 och tre i område 5, som inte har blivit godkända kan inte bolaget vare sig bestrida eller vitsorda detta, då Vervas yttrande även här inte anger omständigheterna och vilken referent det gäller.

Verva anger i upphandlingen och i sitt yttrande, att referenstagningen i denna typ av tjänsteupphandling utgör en mycket viktig del och att man därmed gett referenstagningen stor betydelse i upphandlingen. Bolaget menar att referenstagningen i denna upphandling inte uppfyller de kriterier som LOU föreskriver om transparens. Inbjudan via e-post och webbenkäter uppfyller inte högt ställda krav på tillförlitlighet och säkerhet som en avgörande referenstagning kräver. Dessa principer torde vara viktigare än de effektivitets fördelar som massutskick via e-post ger. Man kan inte bortse från de risker som e-posthantering och webbenkäter medför som exempelvis tekniska fel, filter som sorterar bort spam, handhavandefel etc. Man måste även beakta en ökad risk för missförstånd eller intrång från obehöriga. Även det faktum att Vervas underleverantör använder sig av privat avsändare vid sina e-postutskick, kan göra att mottagaren inte tar till sig informationen. Även om man i denna upphandling tillåter ett visst bortfall av referenter så kan av-

saknaden av en referens bli betydande då den totala referenspoängen senare adderas med anbudsgivarens timarvode och då kan tiondelar vara avgörande för om man erhåller avtal eller inte. Verva anger att svarsfrekvensen var 86 procent, detta innebär att ca 380 referenter försvann. Verva ålägger tredje part, dvs. leverantörernas kunder, ett ansvar för anbudsgivarens kommersiella intressen som inte kan anses vara rimligt. Exempelvis ska referenten till anbudsgivaren veckor i förväg garantera sin personliga tillgänglighet för perioden då referenstagningen ska ske. Orsaker som vare sig anbudsgivare eller referent kan råda över, som exempelvis sjukdom och tjänsteresor kan då påverka referentens möjlighet att delta. Referenterna ska i webbenkäten poängsätta en namngiven konsult inom olika områden utifrån en poängskala från 1-8. Eftersom det saknas vägledning om hur referenten ska förhålla sig till detta "betygsystem" sker betygsättningen inte på ett förutsägbart vis. Upphandlingen ställer inga krav på de angivna referensprojekten i form av exempelvis omfattning eller komplexitet vilket gör att jämförelsen mellan anbudsgivarna inte heller blir relevant. I upphandlingen förekommer inte några krav på referenspersonens kvalifikationer eller krav på roll i det angivna projektet och därmed vilka kvalifikationer referenten ska ha för att avge betyg på den aktuella konsulten. Det finns inte heller något krav på att referenten inte får vara jävigt vilket strider mot de grundläggande kraven om affärsmässighet. Enligt Vervas utvärderingsrapport har 103 anbudsgivare totalt lämnat 307 anbud över de 8 delområdena. Av dessa anbud klarade inte 45 procent (138) av anbudens kvalificerings- och skall-kravsfasen. Detta omfattade 59 olika anbudsgivare och för 46 av dessa förekommer samma orsak i utvärderingsrapporten, att de inte klarar gränsvärdet för antal godkända referenser. Detta är ett orimligt högt bortfall. Det kan inte uteslutas att detta beror på generella brister i referenstagningen.

Verva har därefter anfört bl.a. följande.

Enligt skall-krav 3.2.9 i Bilaga A, 1-7 skulle redovisning av referenser i upphandlingen utföras i särskilt kalkylark, Bilaga A3, 1-7 Svarsformulär - referenser ("Bilaga A3"). I denna bilaga, vilken skulle inges i ett exemplar per åberopad referens, skulle anbudsgivaren bl.a. ange två e-postadresser för eventuell påminnelse. Detta innebär att anbudsgivaren hade möjlighet att låta påminnelse skickas till olika e-postadresser för olika referenser. Det e-postmeddelande som Telemanagement mottog den 10 september kl. 15.28 skickades, som framgår av e-postmeddelandet, till lars.hultman@telemanagement.se och paul.ottosson@datanet.se. I e-postmeddelandet informeras mycket riktigt om att en e-postadress/referent ännu inte hade besvarat webbenkäten. Som framgår av avsändarens e-postadress, e-postmeddelandets innehåll och avsändarens signatur är e-postmeddelandet skickat från IC Quality AB. Det rör sig således inte om någon "privat" avsändare. Utöver det e-postmeddelande som Telemanagement åberopat skickades den 10 september 2007 kl. 15.27 ytterligare ett e-postmeddelande från IC Quality AB. E-postmeddelandet skickades till lars.hultman@telemanagement.se och jukka.ristijarvi@telemanagement.se. I e-postmeddelandet informeras om att åtta e-postadresser/referenter ännu inte hade besvarat webbenkäten.

Båda de ovan redovisade e-postmeddelandena från IC Quality AB avser Telemanagements referenser. Skälet till att två e-postmeddelanden skickades var att Telemanagement i Bilaga A3 för sina olika referenser i sju anbud själva angett att påminnelse skulle skickas till olika e-postadresser för olika referenser. Avseende en av referenserna angav Telemanagement att eventuell påminnelse skulle skickas till lars.hultman@telemanagement.se och paul.ottosson@datanet.se. Avseende övriga åtta åberopade referenser angav Telemanagement att eventuell påminnelse skulle skickas till lars.hultman@telemanagement.se och jukka.ristijarvi@telemanagement.se. I enlighet med ovanstående har Telemanagement genom e-postmeddelandena den 10 september 2007 informerats om de totalt nio referenter som vid denna tidpunkt ännu inte hade besvarat webbenkäten. Ver-

va har alltså inte, som Telemanagement gör gällande, lämnat oriktig eller vilseledande information. Inte heller föreligger några andra brister i denna del av upphandlingen. Som framgår av e-postmeddelandet den 10 september 2007 kl. 15.27, har Telemanagement informerats om att bl.a. marika.eriksson-norgren@vlt.se vid denna tidpunkt ännu inte besvarat webbenkäten. Denna e-postadress tillhör Marika Eriksson-Norgren. Hela IC Quality AB:s hantering av referenstagningen har "loggats" elektroniskt. Från IC Quality AB:s logglista avseende Telemanagement, framgår att en påminnelse skickats till marika.eriksson-norgren@vlt.se den 9 september 2007 kl. 18.47. Det kan också noteras att den påminnelse som skickades till lars.hultman@telemanagement.se och jukka.ristijarvi@telemanagement.se den 10 september 2007 kl. 15.27 upptas i logglistan genom att det anges att information skickats till anbudsgivaren denna dag. Verva vill i detta sammanhang framhålla att det framgår av 3.2.7 i Bilaga A, 1-7 att referenten i förekommande fall skulle få en påminnelse via e-post innan svarsperioden avslutades. Verva har alltså tillställt Marika Eriksson-Norgren, liksom alla andra referenter i upphandlingen, e-postmeddelande innehållande länk till webbenkät på sätt som angetts i förfrågningsunderlaget. För det fall Marika Eriksson-Norgren inte erhållit e-postmeddelandet innehållande länk till webbenkäten utgör detta en omständighet utanför Vervas kontroll och ansvar.

Eftersom enbart tre av Telemanagements åtta uppgivna referenser godkändes i anbudsområde 2 och gränsvärdet i anbudsområdet uppgick till fem godkända referenser har det saknat betydelse för bedömningen av Telemanagements anbud att webbenkäten inte besvarats av Marika Eriksson-Norgren. Svarsperiodens sista dag var den 16 september 2007 och således måste referenterna besvara webbenkäten senast kl. 23.59 denna dag. Verva har således avseende referenstagningen, innefattande e-postkorrespondensen avseende referenten Marika Eriksson-Norgren, agerat i enlighet

med vad som angetts i förfrågningsunderlaget samt LOU och de grundläggande gemenskapsrättsliga principerna.

I 3.2.7, 3.2.8 och 3.2.9 i Bilaga A, 1-7 beskrivs utförligt hur referenstagningen i upphandlingen skulle gå till. Referenstagningen har genomförts i enlighet med detta och förfrågningsunderlaget i övrigt. Verva bestrider således att referenstagnings genomförande skulle stå i strid med transparensprincipen. Det är helt gängse och förenligt med LOU och de gemenskapsrättsliga principerna att använda referenstagning vid offentliga upphandlingar. Referenser kan inhämtas på flera olika sätt, däribland genom e-post, och det är den upphandlande enheten som avgör på vilket sätt referenter ska kontaktas. Den valda tekniska metoden, att inhämta referenser via e-post, är vedertagen. Det får också framhållas att den aktuella upphandlingen avser IT-branschen och att användandet av e-post torde vara särskilt utbrett i denna bransch. Mot bakgrund av upphandlingens omfattning och det stora antal referenser som inhämtats (2 740 till antalet) skulle det vara orimligt och ineffektivt att använda någon annan kommunikationsform. Det ankommer vidare på anbudsgivaren att tillse att de referenter som åberopas är villiga att ställa upp, tillgängliga vid referenstagningstidpunkten samt att rätt kontaktuppgifter för dessa anges. I detta ansvar ligger att försäkra sig om att brandväggar eller filter inte stoppar meddelanden. En referenstagning motsvarande den ifrågavarande har varit föremål för länsrättens prövning (se Länsrättens i Stockholms län dom den 1 november 2004 i mål nr 18031-04) varvid länsrätten funnit att förfarandet är affärsmässigt och även i övrigt i enlighet med LOU. Det nu sagda innebär att Telemanagements slutsatser beträffande att referenstagningen skett per e-post saknar grund.

Verva vill bemöta vad Telemanagement anför om att 380 referenter skulle ha "försvunnit". Detta är inte korrekt. Som utvecklats i Vervas yttrande den 4 februari 2008 krävs det för att en referens skulle godkännas dels att den

uppfyllde samtliga i upphandlingen ställda skall-krav, dels att referenten lämnat accept att uppdraget är utfört. Den siffra som Telemangement uppger skulle avse "försvunna" referenser avser även referenser som inte uppfyllt skall-kraven i upphandlingen. Därutöver ingår i siffran både referenter som inte besvarat webbenkäten och referenter som besvarat den inledande frågan nekande. Att åberopade referenser inte uppfyller i upphandlingen ställda skall-krav, att referenter väljer att inte besvara webbenkäten samt att referenter besvarar den inledande frågan om accept av uppdragets utförande nekande, kan inte läggas Verva till last. Verva har vidare gjort allt som ankommer på Verva för att tillse att referenterna skulle nås av e-postmeddelandet innehållande webbenkäten. En svarsfrekvens om 86 procent utgör ett mycket gott underlag för den fortsatta utvärderingen.

Även Telemagements påstående att Verva skulle ålägga tredje man, dvs. referenterna, ett orimligt ansvar i upphandlingen saknar grund. Det får också för tydlighets skull framhållas att Verva inte kräver några garantier beträffande referenternas tillgänglighet under svarsperioden. Det ligger i anbudsgivarnas eget intresse att tillse att referenterna är vidtalade och beredda att delta vid genomförandet.

Verva bestrider att betygsättningen inte skulle ha skett på ett förutsebart sätt. Betygsättningen samt utvärderingskriteriet "referens" beskrivs utförligt i 6.1.1 i det inledande dokumentet av förfrågningsunderlaget. Som anges i 3.2.7 i Bilaga A, 1-7 har också referenterna i det inledande e-postmeddelandet informerats om svarsförfarandet och erhållit information om hur betygsättningen skulle gå till. Betygsättningen är förutsebar och även i övrigt förenlig med LOU och de gemenskapsrättsliga principerna.

Verva bestrider Telemanagements påståenden om dels att jämförelsen mellan anbudsgivarna inte skulle vara relevant på grund av att upphandlingen inte skulle ställa några krav på referenserna, dels att upphandlingen inte skulle ställa några krav på referenspersonens kvalifikationer eller frånvaro av jäv. Av 3.2.8 i Bilaga A, 1-7 framgår att Verva ställer omfattande och tillräckliga krav på referenserna däri innefattande referenterna. I 3.2.8 hänvisas också till Bilaga F Deltagarförteckning vilken räknar upp personer som på grund av jäv inte är möjliga att åberopa som referenter. Vidare framgår av 3.2.9 i Bilaga A, 1-7 att referenserna ska avse konsulter med kompetensnivåerna 3-4 och komma från de konsulter som redovisats som leveranskapacitet (dvs. de konsulter som åberopats av anbudsgivaren). De krav som ställs på referenserna är fullt tillfredsställande för att säkerställa Vervas syfte med utvärderingskriteriet i upphandlingen. Verva vill också framhålla att vad Telemanagement anfört om utvärderingen av referenser saknar betydelse för bedömningen av Telemanagements anbud.

Verva bestrider också Telemanagements påstående om orimligt högt bortfall och därtill riktigheten i Telemanagements beräkningar. Som utvecklats i Vervas yttrande den 4 februari 2008 skulle referenterna genom besvarandet av en uttrycklig fråga därom i webbenkäten lämna accept att uppdraget levererats. Om referenterna inte besvarade webbenkäten eller frågan besvarades nekande lämnades alltså ingen accept varvid referensen inte godkändes och denna ströks ur anbudet. Att ett antal anbud inte klarat gränsvärdet för antal godkända referenser beror, som ovan redogjorts för, på att åberopade referenser inte uppfyller i upphandlingen ställda skall-krav, att referenter valt att inte besvara webbenkäten samt att referenter besvarat den inledande frågan om accept av uppdragets utförande nekande. Det ankommer på anbudsgivarna att tillse att de åberopar referenser som faktiskt är villiga att ställa upp och bekräfta att uppdraget levererats. För att ett anbud skulle gå vidare till referensutvärderingen krävs, som redogjorts för i Vervas yttrande den 4 februari 2008, att anbudet uppfyller gränsvärdet för antalet godkända

referenser. För att skall-krav 3.2.10 i Bilaga A, 1-7 ska vara uppfyllt krävs att tillräckligt många referenser uppfyller skall-krav 3.2.8 och 3.2.9. Att ett anbud inte uppfyller skall-krav 3.2.10 inbegriper således att anbudet inte uppfyller skall-krav 3.2.8 och 3.2.9. De anbud som uppges inte ha klarat skall-krav 3.2.10 avser nästan uteslutande anbud där för många referenser inte uppfyllt skall-kraven i upphandlingen. Verva vill i detta sammanhang nämna att det i anbudsområde 1-7 enbart är 14 av 293 anbud, dvs. 4,8 procent, som inte uppnått gränsvärdet för antal godkända referenser av den anledningen att referenterna inte svarat. Ett bortfall i denna storleksordning är högst rimligt med tanke på det stora antal referenser som kontaktats (2 740 referenser).

Telemanagement har därefter tillagt i huvudsak följande.

Verva hävdar att alla bolagets återopade referenter har fått en inbjudan till referenstagningen, via e-post den 3 september. Av totalt sjutton (17) skulle nio (9) av bolagets referenter som inte har svarat fått en påminnelse utskickad den 9 september. Vidare uppger man att två olika meddelanden, innehållande information om vilka referenter som inte skulle ha besvarat enkäten skickats till bolaget den 10 september. Endast ett av dessa meddelanden vitsordar bolaget att man mottagit. Detta meddelande är avsänt 10 september. Som avsändare står Niklas Magnusson. Inom parantes står det IC Quality, vilket inte normalt visas i avsändaradressen innan e-posten öppnats. Rubriken i meddelandet är "Påminnelse 1 – Vervas upphandling av IT-konsulter 2007". Bolaget bestrider således att man skulle ha mottagit ytterligare en påminnelse, med samma avsändare och exakt samma rubrik. De angivna kontaktpersonerna för påminnelser hos bolaget är dess verkställande direktör samt marknadschef. Bägge var i tjänst det aktuella datumet och väl informerade om den pågående referenstagningen. Det "saknade e-postmeddelandet", är enligt Verva avsänt 15.27, dvs. en minut före det

meddelandet som bolaget mottog. Rubriken i detta meddelande borde då rätteligen ha varit "Påminnelse 1" och det av bolaget mottagna meddelandet "Påminnelse 2". Om så skett hade bolaget kunnat förutse att ett meddelande saknades. Eftersom endast en påminnelse mottogs av bolaget blir rubriken i påminnelsemeddelandet missledande. Bolaget hade därför inget skäl att misstänka att något ytterligare meddelande skulle finnas.

Den av Verva presenterade "elektroniska loggen" från underleverantören IC Qualitys system, verifierar inte att dessa e-postmeddelanden verkligen lämnade underleverantörens e-postsystem, endast att den noterats i loggen. Bolaget kan i den åberopade "elektroniska loggen" notera att under rubriken "Info till alla referenter" finns angett att information till alla bolagets referenter skulle ha avsänts 2007-09-03 kl. 17.36. En e-postinbjudan från IC Quality till en av bolagets referenter visar att meddelandet skulle ha skickats 2007-09-02 kl. 20.00, dvs. ett dygn tidigare än vad som anges i den elektroniska loggen. Bolaget vill med detta visa att den elektroniska loggen inte stämmer och att referenstagningen därmed påbörjades före den av Verva utsatta tid punkten.

Den av bolaget åberopade referenten, Marika Eriksson-Norgren är en van e-postanvändare, och tog ett stort ansvar i sin roll som referent. Bolaget har kunnat styrka att Marika Eriksson-Norgren redan den 12 september, saknade inbjudan och att hon då uppmärksammade bolaget om detta. Eftersom Bolaget telefonledes och via e-post kontaktade Verva, i detta ärende vid två separata tillfällen, vill bolaget hävda att Verva haft möjligheter att korrigera brister och avvisar därför påståendet om att det faktum att Marikas Eriksson Norgren vare sig fått inbjudan eller påminnelse, skulle ligga utanför Vervas kontroll. Vid det första tillfället som Verva kontaktades i ärendet, var fortfarande referenskontrollen öppen och om Verva visat intresse för ärendet hade bolaget kunnat uppmärksammas på att en påminnelse saknats varvid

bolaget då haft en möjlighet att följa upp referenter som av en eller annan anledning inte besvarat enkäten.

Bolaget har genom kontakter med några av de åberopade referenterna funnit två personer till som uppger att de inte fått någon inbjudan via e-post. Två av referenterna har besvarat frågan om de fått inbjudan till enkäten nekande, Kenneth H Sjö och Anders Nilsson. Det har även framkommit under bolagets efterforskningar i ärendet, att felaktiga uppgifter har förekommit i de webblanketter som referenten skulle använda. Fel som inneburit att referenten inte fått rätt uppdrag i sin enkät att värdera och att referensuppdrag inte varit kopplade till någon namngiven konsult, vilket är grunden för denna referensupptagning.

E-post är dessutom en osäker distributionsform av viktiga meddelanden. Huvudskälet till detta är att inga garantier för att e-post via Internet når fram till tänkta mottagare. Även om den gör det så kanske den inte blir läst särskilt om avsändaren är otydlig. Det är en vedertagen kunskap att e-post inte alltid kommer fram. Fulla e-postboxar är ett växande problem och då accepteras inte ankommande e-post av mottagarens e-postserver. Tekniska problem gör att en påtaglig mängd e-post inte når sina mottagare. Det rör sig om ofullkomligheter eller tillfälliga störningar på Internet. E-post kan, till skillnad från vanliga brev även få förändrat utseende, beroende på hur mottagarens dator är inställd. Enda sättet att försäkra sig om att e-post kommer fram är att begära läskvitto eller en bekräftelse på att e-postmeddelandet kommit fram, vilket Verva inte begärt, vilket kunde ha varit fullt möjligt. Som en allmän rättsgrundande praxis gäller, att det som skickas går på avsändarens risk, dvs. avsändaren måste kontrollera att handlingen kommit till mottagaren.

Verva har därefter tillagt i huvudsak följande.

Samtliga de e-postmeddelanden som skickades till anbudsgivarna med information om vilka av respektive anbudsgivares åberopade referenter som ännu inte hade besvarat webbenkäten angav ”Påminnelse 1: Vervas upphandling av IT-konsulttjänster 2007” i ärenderaden. Eftersom Telemanagement angett olika kontaktpersoner för sina åberopade referenter skickades två sådana meddelanden avseende bolagets referenter. Det ankommer på anbudsgivarens kontaktpersoner och referenter att under referenstagningsperioden bevaka inkommande e-post. Mot denna bakgrund är Telemanagements resonemang om identifiering av ”önskvärd” respektive icke ”önskvärd” e-post ofattbart. Orimligheten i resonemanget bekräftas dessutom av det faktum att det uppenbart framgår av de aktuella e-postmeddelandenas ärenderad vad meddelandena avser.

Verva vidhåller att IC Quality AB:s logglista återger den e-posttrafik som förevarit vid referenstagningen. Som tidigare angetts inleddes referenstagningen den 3 september 2007. För att säkerställa att alla referenter skulle ha tillgång till webbenkäten senast kl. 00.01 den 3 september 2007 – och således att referenstagningens tidsperiod skulle överensstämma med vad som angetts i förfrågningsunderlaget – skickades det inledande e-postmeddelandet till samtliga referenter redan den 2 september 2007. Alla referenter i upphandlingen hade således tillställts e-postmeddelandet den 3 september 2007. Utskicket den 2 september 2007 framgår inte av logglistan annat än avseende de autosvar som erhöles. Av logglistan framgår att e-postmeddelandet som skickades den 2 september 2007 nådde Marika Eriksson-Norgren eftersom IC Quality AB erhållit ett autosvar från henne samma dag.

I de webbenkäter som länkades via e-postmeddelandet den 2 september 2007 saknades information om namn på den konsult som utfört uppdraget. Detta uppmärksammades omedelbart varför IC Quality AB gjorde ett nytt utskick med information om detta till samtliga referenter den 3 september 2007. Detta framgår av logglistan som "Info till alla referenter". Detta har inte påverkat resultatet av referenstagningen.

Av logglistan framgår att Kenneth H Sjö besvarade webbenkäten under referenstagningen. Detta skedde den 7 september 2007. Telemanagements uppgifter om att Kenneth H Sjö inte fått e-postmeddelandet med länk till webbenkäten är således felaktigt. Av logglistan framgår vidare att Anders Olsson tillsänts e-postmeddelandet den 3 september, omskick den 4 september och påminnelse den 9 september. Av bilaga 3 till Telemanagements yttrande den 13 februari 2008 framgår att Anders Olsson haft problem med spamfilter under den period som referenstagningen pågick. Som anförts i Vervas yttrande den 8 februari 2008 ankommer det på anbudsgivaren att tillse att filter eller motsvarande inte stoppar e-postmeddelanden.

Uppdragsbeskrivningarna i webbenkäterna har sitt ursprung i de uppgifter som anbudsgivarna lämnat i respektive anbud. För det fall någon referent skulle finna att uppdragsbeskrivningen inte överensstämmer med verkligheten är detta således en omständighet som anbudsgivaren svarar för. Detta framgår också av skall-krav 3.2.9 enligt vilket det är viktigt att uppdragsbeskrivningen är sådan att referenten kan göra en korrekt bedömning av uppdraget.

En begäran om läskvitto eller motsvarande utgör inte någon garanti för att e-postmeddelandet nått mottagaren. Det är mottagaren av e-postmeddelande som väljer om läskvitto ska sändas till avsändaren. Mottagaren kan välja att

avstå från detta och även exempelvis ställa in sin dator så att förfrågan om läskvitto inte ställs trots att avsändaren begärt detta. Sammanfattningsvis har det inte förekommit några brister i hur referenstagningen genomförts.

Telemanagement har därefter tillagt i huvudsak följande.

Rubriken "Påminnelse 1", är missledande, eftersom det endast skulle skickas en påminnelse till anbudsgivaren. Det då mottagna e-postmeddelandet kan därför endast tolkas så att endast en av bolagets referenter inte besvarat referensenkäten. Vidare så framgår det av upphandlingsunderlaget inget om att påminnelsemeddelande skickas till olika kontaktpersoner och bolaget har därför utgått från att endast ett påminnelsemeddelande skulle kunna förekomma.

I upphandlingsunderlaget 3.1.7 står följande text.

"Referenskontroll och referensutvärdering inleds genom att ett e-postmeddelande skickas till referenterna som informeras om:

- 1 svarsförfarandet
- 2 hur svarsrätten kan överlåtas

Resultatet från prövningen och referenskontrollen används för att avgöra om anbudsgivaren uppfyllt kvalificeringens gränsvärde. Resultatet från referensutvärderingen avgör resultatet för utvärderingskriteriet referenser.

Observera att svarsperioden för referenstagningen kommer att infalla veckorna 36-37. När referenstagningen påbörjas kommer anbudsgivaren att informeras via e-post. I förekommande fall kommer referenten att via e-post få en påminnelse innan svarsperioden avslutas. Information om detta kommer att skickas till aktuell anbudsgivares kontaktperson enligt krav 2.2.1."

Bolaget konstaterar att någon information om hur svarsrätten kan överlåtas inte finns med i de meddelanden som skickats ut till referenterna. Detta får

till konsekvens att en referent som av någon anledning inte kan svara inte får upplysning om hur detta förfarande kan ske. Vidare finns det här ingen beskrivning som stämmer med Vervas yttrande om att man skickar olika påminnelsemeddelanden till olika kontaktpersoner.

Verva anser att "det ankommer på anbudsgivarens kontaktpersoner och referenter att under referenstagningen bevaka inkommande e-post". Bolaget kan här konstatera att man just gjort detta och vid två tillfällen påtalat för Verva att en av bolagets referenter, Marika Eriksson-Norgren, inte mottagit någon inbjudan. Beträffande resonemanget om önskvärd och icke önskvärd e-post, visar Verva en okunskap i frågan om avsändarens betydelse. Det är allmänt känt att 80 procent av all e-post till företag och myndigheter i dag är oönskad e-post, s.k. spam. Detta innebär att tydligheten hos avsändaren är den grundläggande faktorn för hanteringen. Alla företag och myndigheter, så även Verva, har vidtagit åtgärder för att hantera detta problem. Verva anger i upphandlingen under upphandlingens inledande text 5.2 "Tredje part - IC Quality AB - är kontrakterad för att genomföra delar av referenskontrollen genom ett elektroniskt förfarande". Detta är den enda text som informerar om att IC Quality förekommer. Det framgår alltså inte att referenstagningen kommer att ske i detta firmanamn och i Nicklas Magnussons namn. Referenspersonerna var förberedda på ett elektroniskt förfarande från Verva.

Verva ställer ett orimligt krav då man begär att anbudsgivaren ska ta ansvar för att Vervas underleverantörs IT-system och e-postservrar har en säker drift, samt att referenspersonens företags IT-system fungerar och hur eventuella spamfilter är inställda. Dessutom ska anbudsgivaren bära ett ansvar om en referent av annat skäl inte fullföljer enkäten på rätt sätt. En referentperson kan bli sjuk, sluta sitt arbete, åka på tjänsteresa eller helt enkelt glömma att man lovat ställa upp. Även om anbudsgivaren kontrollerat alla

dessas faktorer vid tidpunkten för inlämnandet av anbudet, är detta inget som sedan kan garanteras gälla flera veckor senare.

Beträffande den logglista som Verva tillhandahållit så vidhåller bolaget att denna lista innehåller information från ett internt IT-system och som inte mer än bekräftar att man möjligen kan ha "lagt posten i utkorgen". Verva anger olika versioner för tider och skeenden i varje nytt yttrande. Bolaget konstaterar att Verva vitsordar att man från IC Quality den 2 september, gjort ett utskick som var felaktigt, varvid man skickar ett nytt. Om det förekommit fler fel än detta vill Verva uppenbart inte kommentera. Eftersom den presenterade logglistan inte innehåller detta felaktiga meddelande, som skedde 2 september, bekräftar detta att logglistan inte är korrekt.

Verva avser att bagatellisera faktumet att Marika Eriksson-Norgren inte fick delta i referenstagningen, genom att påstå att detta inte skulle ha någon påverkan på bolagets anbud. Om Verva responderat på bolagets anmälan hade det sannolikt kommit fram att bolaget inte fått fullständig information om alla de referenter som inte besvarat enkäten. Bolaget hade då haft möjlighet att få in tillräckligt många enkätsvar för att bli kvalificerade i upphandlingen. Vidare kan man inte utesluta att det som inträffat hos Marika Eriksson-Norgren, även kan ha drabbat fler av bolagets referenter. Beträffande Kenneth H Sjö, så har bolaget endast återgett hans egen uppfattning, om att han aldrig deltog i enkäten. Man kan därför inte helt utesluta att någon annan kan ha besvarat enkäten. Att Anders Olsson, IT-chef på Svenskt Näringsliv, inte fått enkäten är en annan omständighet där Verva i sitt yttrande ställer ett krav långt utöver vad som kan krävas av bolaget. Anders Olsson konstaterade att Svenskt Näringsliv haft en del problem med s.k. spamfilter under denna period. Verva skriver här "att det ankommer på anbudsgivaren att tillse att filter eller motsvarande inte stoppar e-postmeddelanden".

När det gäller bilaga 4a till Vervas yttrande den 21 februari 2008 konstaterar bolaget att e-postmeddelandet till Anders Olsson och övriga mottagare är adresserat till Nicklas Magnusson med "hemlig kopia" till referenterna. Dessutom med avsändare Nicklas Magnusson. Detta e-postmeddelande är inte ens adresserat till referenterna och i mottagarens e-postläsare ser då mottagaren att meddelandet är ställt till Nicklas Magnusson. De flesta företag och myndigheter rekommenderar användarna att inte öppna meddelanden som är feladresserade och från okända avsändare. Dessutom skulle detta meddelande ersätta ett tidigare meddelande som skickats den 2 september, men då med annan avsändare. Bolaget konstaterar även att Verva till Anders Olsson gjort flera omskick, vilket tyder på att man fått indikationer på att något var fel.

Bolaget kan efter att ha studerat den elektroniska loggen som Verva hänvisar till konstatera att en av bolagets referenter som uppger sig ha besvarat enkäten inte finns noterad med OK. Detta avser referens anb.omr 2.4 Magnus Wallberg, Director Sales Analysis & Business Development på SAS, dvs. enligt den elektroniska loggen fjärde posten uppifrån. Detta innebär att enkäten är besvarad men inte medräknad, alternativt att något tekniskt fel uppstått hos Vervas underleverantör med konsekvens att svaret har försvunnit.

Beträffande vad som är vedertaget avseende upptagande av referenser så åsyftar Verva främst sig själv och andra offentliga upphandlare. Enkäter via nätet är förvisso vanligt för marknadsundersökningar och olika typer av "veckotidningsundersökningar", dvs. undersökningar där ett bortfall av deltagare inte är av någon avgörande betydelse. Verva anger i utvärderingsrapporten 86 procents svarsfrekvens, vilket innebär att ca 380 referenter inte besvarat enkäten. Detta har för flera av de deltagande anbudsgivarna

fått stora konsekvenser, så tillvida att man liksom bolaget blivit uteslutna ur upphandlingen.

Verva menar att läskvitto eller annan bekräftelse inte utgör någon garanti för att e-post nått mottagaren. Bolaget kan vitsorda att Verva här har rätt, läskvitto är ingen garanti för att e-post nått mottagaren. Finessen är att mottagaren manuellt bekräftar att man mottagit meddelandet och läst det, vilket i detta avseende skulle ha ökat säkerheten avsevärt, även om vissa e-postläsare kan ha någon inställning som förhindrar detta. Man kunde till exempel ha använt sig av läskvitto när man informerade anbudsgivarna om vilka referenter som inte svarat, vilket i detta fall skulle ha inneburit att IC Quality kunnat konstatera att bolaget inte läst detta viktiga e-postmeddelande och då vidtagit åtgärder.

Länsrätten beslutade den 8 februari 2008 om inhibition i mål nr 2797-08 avseende område 2.

Länsrätten beslutade den 8 februari 2008 om inhibition i mål nr 2842-08 avseende område 5.

DOMSKÄL

Tillämpliga bestämmelser

I 1 kap. 4 § LOU anges följande. Upphandling ska göras med utnyttjande av de konkurrensmöjligheter som finns och även i övrigt genomföras af-färsmässigt. Anbudsgivare, anbudssökande och anbud ska behandlas utan ovidkommande hänsyn.

I 1 kap. 22 § samma lag anges följande. En upphandlande enhet ska anta antingen det anbud som är det ekonomiskt mest fördelaktiga eller det anbud som har lägst anbudspris. Vid bedömningen av vilket anbud som är det ekonomiskt mest fördelaktiga anbudet, ska enheten ta hänsyn till samtliga

omständigheter såsom pris, leveranstid, driftkostnader, kvalitet, estetiska, funktionella och tekniska egenskaper, service, tekniskt stöd, miljöpåverkan m.m. Enheten ska i förfrågningsunderlaget eller i annonsen om upphandling ange vilka omständigheter den tillmäter betydelse. Omständigheterna ska om möjligt anges efter angelägenhetsgrad, med den viktigaste först.

I 7 kap. 1 § första stycket samma lag anges att en leverantör som anser att han lidit eller kan komma att lida skada enligt 2 § får i en framställning till allmän förvaltningsdomstol ansöka om åtgärder enligt nämnda paragraf.

I 7 kap. 2 § samma lag anges bl.a. följande. Om den upphandlande enheten har brutit mot 1 kap. 4 § eller någon annan bestämmelse i denna lag och detta har medfört att leverantören lidit eller kan komma att lida skada, ska rätten besluta att upphandlingen ska göras om eller att den får avslutas först sedan rättelse gjorts.

Utredningen i målet

Av det inledande dokumentet av förfrågningsunderlaget, punkten 5.2, framgår bl.a. följande. Referenser är en viktig del av upphandlingen, både i kvalificeringssteget och vid utvärderingen. Det är viktigt att anbudsgivaren noga läser instruktionerna i Bilaga A 1-7 samt i god tid påbörjar nödvändiga förberedelser. Observera vikten av att referenterna (kontaktpersonerna hos anbudsgivarens kunder) är vidtalade och beredda att delta vid genomförandet samt informerade om tidpunkten för svarsperioden. Tredje part – IC Quality AB – är kontrakterad för att genomföra delar av referenskontrollen genom ett elektroniskt förfarande. Av punkten 6.1.1 samma dokument framgår bl.a. följande. Utvärderingskriteriet ”referens” bestäms av referenternas betyg för referenserna inom anbudsområdet. En betygskala i åtta steg (1-8) tillämpas, där ett (1) är lägsta betyg och åtta (8) är högsta betyg. Betyget per fråga beräknas som medelvärdet av referenternas betyg för godkända referenser. Med ”godkända” i detta sammanhang avses att de godkänts vid referenskontrollen.

Av Bilaga A 1-7, punkterna 3.2.7, 3.2.8, 3.2.9 samt 3.2.10, i förfrågningsunderlaget framgår bl.a. följande. Referenskontrollen görs genom att referenterna ger accept för att uppdraget är utfört, dvs. att uppdragen har levererats enligt referensuppgifterna i anbudet. Vid accepten godkänns referensen vid referenskontrollen. Referenser som inte godkänns av referenten stryks i anbudet. Referenskontrollen inleds genom att ett e-postmeddelande skickas till referenterna som informeras om svarsförfarandet och hur svarsrätten kan överlåtas. Resultatet från prövningen och referenskontrollen används för att avgöra om anbudsgivaren uppfyllt kvalificeringens gränsvärde. Observera att svarsperioden för referenstagningen kommer att infalla veckorna 36-37. När referenstagningen påbörjas kommer anbudsgivaren att informeras via e-post. I förekommande fall kommer referenten att via e-post få en påminnelse innan svarsperioden avslutas. Information om detta kommer att skickas till aktuell anbudsgivares kontaktperson enligt krav 2.2.1. Deltagare i upphandlingen kan inte nyttjas som referenter. Redovisning av referenser ska utföras i "Bilaga A3, 1-7 Svarsformulär-referenser". Observera att ett blad per referens ska fyllas i. Åtta referenser ska lämnas för anbudsområde 2 och nio referenser ska lämnas för anbudsområde 5. Det är anbudsgivarens ansvar att se till att korrekt e-postadress till referent och kontaktpersoner uppges i anbudet. E-postadress kan anges till maximalt två kontaktpersoner hos anbudsgivaren, så att en eventuell påminnelse till referenten kan kopieras till dessa kontaktpersoner. Med korrekt e-postadress menas dels att adressen är rätt stavad, dels att e-postadressen är organisationsknuten och inte en privat adress. Observera att inga kontakter kommer att tas med anbudsgivare eller referenter för att komplettera uppgifterna. Det är viktigt att anbudsgivaren försäkras sig om att referenterna (kontaktpersonerna) både vill och kan delta. Minst fem av åtta referenser ska vara godkända för anbudsområde 2. Minst fem av nio referenser ska vara godkända för anbudsområde 5. Referenser som är ofullständiga eller som inte uppfyller ställda skall-krav stryks ur anbudet. Referenserna skall avse uppdrag som är slutförda. Datum för slutförandet skall vara inom de senaste två åren räknat till

anbudsdagen. Referenserna skall avse externa uppdrag. Interna uppdrag hos anbudsgivare eller underleverantör samt uppdrag mellan parterna, underleverantör, anbudsgivare och ägare får inte lämnas som referens. Kontaktpersonen (referenten) skall vara anställd i den organisation där konsulttjänsten levererats, detta gäller även vid eventuell överlåtelse av svarsrätten. En referent skall åberopas maximalt en gång i ett anbudsområde, dock kan uppdragsgivande organisation åberopas flera gånger så länge det inte är samma referent.

Av Bilaga F till förfrågningsunderlaget framgår vilka personer som ingår i upphandlingens projektgrupp, styrgrupp och referensgrupp och som därmed inte är möjliga att använda som referenser.

Länsrättens bedömning

Grund för att ingripa mot upphandlingen kan föreligga om det visas att den upphandlande enheten åsidosatt kravet på affärsmässighet eller förbudet mot ovidkommande hänsynstaganden i 1 kap. 4 § LOU, t.ex. genom att påtagligt avvika från de kriterier som angivits i förfrågningsunderlaget. Prövningen kan också avse huruvida andra gemenskapsrättsliga principer som ska beaktas vid all offentlig upphandling har trätts för när. Detta förutsätter emellertid att sökanden för fram sådant som kan utgöra brister i dessa avseenden.

LOU ger inte närmare besked om hur ett förfrågningsunderlag ska vara utformat eller hur en utvärderingsmodell ska vara konstruerad utöver vad som kan sägas komma till uttryck i de allmänt hållna bestämmelserna i 1 kap. 4 och 22 §§. I det uppställda kravet på affärsmässighet får anses ligga att ett förfrågningsunderlag ska vara så klart och tydligt utformat att en leverantör på grundval av detta kan avgöra vad den upphandlande enheten tillmäter

betydelse vid upphandlingen och att en utvärderingsmodell ska vara så utformad att den är ägnad att leda till ett rättvisande resultat, dvs. att det anbud som är ekonomiskt mest fördelaktigt antas. Detta följer också av gemenskapsrättens krav på likabehandling, förutsebarhet och transparens. De skiftande förhållanden som förekommer i det ekonomiska livet gör att även förfrågningsunderlag och utvärderingsmodeller som inte är optimalt utformade får godtas under förutsättning att de principer som bär upp lagen om offentlig upphandling och gemenskapsrätten inte träds för när. (RÅ 2002 ref. 50).

Telemanagement, som enligt Verva inte klarat gränsvärdet för antal godkända referenser, har i målet ansökt om överprövning enligt LOU och yrkat att länsrätten ska besluta att upphandlingen ska göras om eller att den ska rättas på så sätt att Telemanagements anbud anses uppfylla skallkraven och tas med i utvärderingen. Telemanagement har i huvudsak pekat på följande felaktigheter angående referenstagningen.

- E-postmeddelanden med webbenkäten har inte kommit fram till alla referenter och inte heller har påminnelser kommit fram till referenterna eller till anbudsgivarens kontaktpersoner. E-postmeddelanden är en osäker distributionsform utan tillräcklig tillförlitlighet och säkerhet.
- Det har inte framgått av e-postmeddelandena från IC Quality AB att de har varit utskickade av Vervas underleverantör då en privatperson stått som avsändare.
- Verva har ställt orimliga krav på anbudsgivarna vad gäller deras förmåga att kontrollera referenternas IT-system.
- Referenterna har saknat vägledning om hur betygsättningen av anbudsgivarna ska göras och i upphandlingen förekommer inte några krav på referenspersonens kvalifikationer och inte heller regler om jäv.
- Det saknas information till referenterna om hur svarsrätten kan överlämnas.

Frågan i målet är således huruvida det föreligger sådana brister avseende referenstagningen att det innebär att Verva inte genomfört upphandlingen i enlighet med kravet på affärsmässighet och de gemenskrävtliga principerna.

Elektronisk referenstagning

Telemanagement har i målet anfört följande. Enligt Verva har sex av bolagets referenter inte svarat på enkäten. Bolaget vitsordar att bolaget fick en påminnelse, till Lars Hultman och Paul Ottosson, om att en av referenterna inte hade svarat, vilket referenten gjorde efter att kontakt tagits med referenten via telefon. En av bolagets referenter upplyste bolaget under referenstagningen om att hon inte hade fått något e-postmeddelande och Verva kontaktades då via telefon. Verva upplyste om att enheten inte uttalade sig under pågående referenstagning. Även efter referenstagningens utgång kontaktades Verva i samma fråga via e-post. Påminnelsen om att *en* referent inte hade svarat var således vilseledande. De angivna kontaktpersonerna för påminnelser hos bolaget är dess verkställande direktör Jukka Ristijärvi samt marknadschefen Lars Hultman, enligt bilaga 2.2.1, och de har inte fått några påminnelser avseende de andra referenterna. Den elektroniska loggen stämmer inte och visar dessutom inte att e-postmeddelandena verkligen lämnade e-postsystemet utan endast att det har noterats i loggen. Som en allmän rättsgrundande princip gäller att det som skickas går på avsändarens risk. Inbjudan via e-post och webbenkäter uppfyller inte högt ställda krav på tillförlitlighet och säkerhet som en referenstagning kräver. Verva har i målet anfört följande. Enligt förfrågningsunderlaget lämnar referenten accept att uppdraget är slutfört genom att besvara en uttrycklig fråga därom i en webbenkät. Om webbenkäten inte besvaras lämnas alltså ingen accept. Referensen godkänns inte och stryks ur anbudet. En påminnelse har till-

stälts de referenter som inte besvarat enkäten samt anbudsgivarens kontaktpersoner. I Bilaga A3, som skulle inges i ett exemplar per åberopad referent, skulle anbudsgivaren ange två e-postadresser för eventuell påminnelse. Detta innebär att anbudsgivaren hade möjlighet att låta påminnelse skickas till olika e-postadresser för olika referenter. Avseende en av referenterna angav Telemanagement att eventuell påminnelse skulle skickas till Lars Hultman och Paul Ottosson. Avseende övriga åtta referenter angav Telemanagement att eventuell påminnelse skulle skickas till Lars Hultman och Jukka Ristijärvi. Ett meddelande har därför skickats till Lars Hultman och Paul Ottosson vari det informerades om att en referent ännu inte svarat. Det skickades även en påminnelse till Lars Hultman och Jukka Ristijärvi vari det informerades om att åtta referenter ännu inte besvarat enkäten. Verva har alltså inte lämnat oriktig eller vilseledande information. Av den elektroniska logglistan framgår att det första e-postmeddelandet med länken till webbenkäten skickats till den referent som Telemanagement uppger inte har fått några meddelanden, då ett autosvar erhållits från henne. Enligt logglistan har även en påminnelse gått ut till henne samt till Lars Hultman och Jukka Ristijärvi. För det fall referenten inte erhållit e-postmeddelandena utgör det en omständighet utanför Vervas kontroll och ansvar. Referenstagningen har skett i enlighet med vad som angetts i förfrågningsunderlaget. Den valda tekniska metoden, att inhämta referenser via e-post, är vedertagen. Det får också framhållas att den aktuella upphandlingen avser IT-branschen och att användandet av e-post torde vara särskilt utbrett i denna bransch.

Länsrätten konstaterar inledningsvis följande. Referenser kan inhämtas på flera olika sätt, exempelvis genom att per brev, telefon, telefax eller e-post kontakta referenten för att få svar på vissa frågor. Felaktiga uppgifter kan därvid ha lämnats av anbudsgivaren om referentens adress, telefonnummer, telefaxnummer eller e-postadress. Länsrätten anser inte att användande av e-postadresser vid inhämtande av referenser är en så bristfällig metod i jäm-

förelse med att använda brev, telefon eller telefax att upphandlingsförfarandet därigenom inte kan anses ha genomförts affärsmässigt. Snarare är metoderna snarlika och har sina olika för- och nackdelar. Gemensamt torde vara att samma problem med att nå referenten på grund av felaktiga uppgifter kan uppkomma.

Länsrätten kan inte finna annat än att det är den upphandlande enheten som avgör på vilket sätt referenten ska kontaktas och kan därvid nöja sig med att detta ska ske på endast ett av de angivna sätten. Det ankommer sedan på anbudsgivaren att tillse att de referenter som anges är villiga att ställa upp, tillgängliga vid referenstagningstidpunkten samt att rätt kontaktuppgifter anges. Någon skyldighet för upphandlande enhet att underrätta anbudsgivaren om referenter som inte kunnat nås, inte velat svara etc. kan inte föreliggas, utöver vad som utlovats i förfrågningsunderlaget. Inte heller kan länsrätten finna att en upphandlande enhet har skyldighet att själv söka efter rätt kontaktuppgifter.

I målet har anförts att de e-postlogglistor som ingetts inte stämmer och att de inte visar att e-postmeddelanden verkligen avsänts utan endast att de lagts i utkorgen. Länsrätten finner emellertid att logglistorna får anses ha tillräckligt starkt bevisvärde för att bevisbördan avseende huruvida e-postmeddelandena nått anbudsgivarna och referenterna i förevarande fall ska flyttas över till Telemanagement. Telemanagement har inte, exempelvis genom företeende av logglistor avseende referenternas och kontaktpersonernas inkommande e-post, visat att meddelandena inte nått mottagarna.

I förfrågningsunderlaget har det utlovats att *en* påminnelse ska skickas till de referenter som inte svarat på webbenkäten samt att *en* påminnelse ska skickas till de kontaktpersoner hos bolaget som har angetts. Telemanagement vitsordar att bolaget har fått en påminnelse sänd till Lars Hultman och Paul Ottosson, vari det informerades att en av referenterna inte hade svarat

på enkäten. Telemanagement uppger dock att de inte har fått någon påminnelse om att ytterligare åtta referenter vid den tidpunkten inte hade svarat på enkäten. Telemanagement anför att de som skulle ha erhållit påminnelsen, enligt de kontaktuppgifter bolaget angett i bilaga 2.2.1, dvs. Lars Hultman och Jukka Ristijärvi, inte fått någon påminnelse. Verva har angett att myndigheten har använt sig av de kontaktuppgifter som angetts i Bilaga A3, vari olika kontaktpersoner kunde antecknas för olika referenter. Länsrätten konstaterar att det är olyckligt att Verva i förfrågningsunderlaget har angett två olika bilagor för nedtecknandet av kontaktuppgifter för påminnelse angående referenstagningen. Emellertid har bolaget angett samma kontaktpersoner och kontaktuppgifter i bilaga 2.2.1 som i Bilaga A3 avseende de åtta referenter för vilka bolaget uppger att påminnelse inte erhållits. Av logglistan framgår att påminnelse avsänts till anbudsgivarna. Länsrätten kan därför inte finna att referenstagningen strider mot LOU eller de gemenskapsrättsliga principerna i detta avseende.

Avsändare av e-postmeddelanden från IC Quality AB

Telemanagement har i målet anført följande. Vervas underleverantör använder sig av privat avsändare vid sina e-postutskick vilket kan göra att mottagaren inte tar till sig informationen. Som avsändare står Niklas Magnusson och inom parentes står det IC Quality, vilket normalt inte visas i avsändaradressen innan e-posten öppnats. Verva har i målet anført följande. I förfrågningsunderlaget anges det att tredje part, IC Quality AB, skulle genomföra delar av referenskontrollen genom ett elektroniskt förfarande. Som framgår av avsändarens e-postadress, e-postmeddelandets innehåll och avsändarens signatur är meddelandet skickat från IC Quality AB. Det rör sig således inte om någon ”privat” avsändare.

Länsrätten finner att utskicken från Vervas underleverantör IC Quality AB har varit tillräckligt tydliga, bl.a. mot bakgrund av att det av ärenderaden har framgått att e-postmeddelandet avser Vervas upphandling. Länsrätten kan därför inte finna att referenstagningen strider mot LOU eller de gemenskrätsrättsliga principerna i detta avseende.

Kraven på anbudsgivarna

Telemanagement har i målet anfört följande. Verva ställer orimliga krav då man begär att anbudsgivaren ska ta ansvar för att Vervas underleverantörs IT-system och e-postservrar har en säker drift, samt att referenspersonens företags IT-system fungerar och hur eventuella spamfilter är inställda. Dessutom ska anbudsgivaren bära ett ansvar om en referent av annat skäl inte fullföljer enkäten på rätt sätt. En referentperson kan bli sjuk, sluta sitt arbete, åka på tjänsteresa eller helt enkelt glömma att man lovat ställa upp. Även om anbudsgivaren kontrollerat alla dessa faktorer vid tidpunkten för inlämnandet av anbudet, är detta inget som sedan kan garanteras gälla flera veckor senare. Verva har i målet anfört följande. Det anges i förfrågningsunderlaget att det är viktigt att anbudsgivaren noga läser instruktionerna samt i god tid påbörjar nödvändiga förberedelser. Anbudsgivarna uppmanas observera vikten av att referenterna är vidtalade och beredda att delta vid genomförandet samt informerade om tidpunkten för svarsperioden. Det framgår även att det är anbudsgivarnas ansvar att se till att korrekta e-postadresser uppges i anbudet. Anbudsgivarna uppmanas försäkra sig om att referenterna både vill och kan delta. Det framgår tydligt av förfrågningsunderlaget att anbudsgivarna själva ansvarar för såväl uppgifterna i anbudet som att deras referenter är vidtalade och beredda att delta. Det ligger i anbudsgivarnas intresse att tillse att referenterna är vidtalade och beredda att delta i genomförandet.

Länsrätten finner, i likhet med Verva, att det ligger i anbudsgivarnas intresse att tillse att referenterna är vidtalade och beredda att delta. Detta gäller oavsett i vilken form referenstagningen sker och det torde inte innebära större problem då referenstagningen sker elektroniskt än exempelvis brevlades. Länsrätten kan därför inte finna att referenstagningen strider mot LOU eller de gemenskapsrättsliga principerna i detta avseende.

Betygsättning, kvalifikationer och jäv

Telemanagement har i målet anfört följande. Det saknas vägledning om hur referenten ska förhålla sig till betygsystemet och på grund av detta sker inte betygsättningen på ett förutsägbart sätt. I upphandlingen förekommer inte några krav på referenspersonens kvalifikationer. Det finns inte heller något krav på att referenten inte får vara jävig. Verva har i målet anfört följande. Betygsättningen samt utvärderingskriteriet ”referens” beskrivs utförligt i förfrågningsunderlaget. Referenterna har även i det inledande e-postmeddelandet informerats om svarsförfarandet och erhållit information om hur betygsättningen skulle gå till. Betygsättningen är förutsebar och förenlig med LOU och de gemenskapsrättsliga principerna. Av förfrågningsunderlaget framgår även att Verva ställt omfattande och tillräckliga krav på referenternas kvalifikationer och det framgår vilka som på grund av jäv inte är möjliga att åberopa som referenter.

Länsrätten finner att förfrågningsunderlaget är tillräckligt klart och tydligt avseende hur betygsättningen ska genomföras, vilka kvalifikationer som krävs samt vilka som är uteslutna på grund av jäv. I det inledande e-postmeddelandet till referenterna har dessa informerats om hur betygsättningen skulle gå till. Länsrätten kan därför inte finna att referenstagningen strider mot LOU eller de gemenskapsrättsliga principerna i detta avseende.

Överlåtelse av svarsrätten

Telemanagement har i målet anfört följande. I förfrågningsunderlaget anges att referenskontrollen och referensutvärderingen inleds genom att ett e-postmeddelande skickas till referenterna som informeras om svarsförfarandet samt om hur svarsrätten kan överlåtas. Någon information om hur svarsrätten kan överlåtas finns dock inte med i de meddelanden som har skickats till referenterna. Verva har inte svarat i den frågan.

Länsrätten finner att det visserligen är en brist i upphandlingen att förfrågningsunderlaget inte följts i detta avseende, men då Telemanagement inte har visat hur bolaget lidit skada på grund av denna brist lämnas det anförda utan avseende.

Mot bakgrund av vad som anförts i det föregående finner länsrätten sammanfattningsvis att Telemanagement inte visat att det föreligger förutsättning för att, med stöd av 7 kap. 2 § LOU, förordna att den ifrågavarande upphandlingen ska rättas eller göras om. Vad Telemanagement i övrigt anför föranleder ingen annan bedömning. Telemanagements ansökan ska därför avslås.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (DV 3109/1a)

Marie-Louise Diurson

chefsrådman

KT

HUR MAN ÖVERKLAGAR - PRÖVNINGSTILLSTÅND

Den som vill överklaga länsrättens beslut skall skriva till kammarrätten i Stockholm.

Skrivelsen skall dock skickas eller lämnas till länsrätten.

Överklagandet skall ha kommit in till länsrätten inom tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet. Tiden för överklagandet för offentligpart räknas emellertid från den dag beslutet meddelades.

Om sista dagen för överklagandet infaller på lördag, söndag eller helgdag, midsommarafton, julafton eller nyårsafton räcker det att skrivelsen kommer in nästa vardag.

För att ett överklagande skall kunna tas upp i kammarrätten fordras att prövningstillstånd meddelas. Kammarrätten lämnar prövningstillstånd om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas, anledning förekommer till ändring i det slut vartill länsrätten kommit eller det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

Om prövningstillstånd inte meddelas står länsrättens beslut fast. Det är därför viktigt att det klart och tydligt framgår av överklagandet till kammarrätten varför man anser att prövningstillstånd bör meddelas.

Skrivelsen med överklagande skall innehålla

1. den klagandes namn, personnummer, yrke, postadress och telefonnummer. Dessutom skall adress och telefonnummer till arbetsplatsen och eventuell annan plats där klaganden kan nås för delgivning lämnas om dessa uppgifter inte tidigare uppgetts i målet. Om någon person- eller adressuppgift ändras är det viktigt att anmälan snarast görs till kammarrätten,
2. det beslut som överklagas med uppgift om länsrättens namn, målnummer samt dagen för beslutet,
3. de skäl som klaganden anger till stöd för begäran om prövningstillstånd,
4. den ändring av länsrättens beslut som klaganden vill få till stånd,
5. de bevis som klaganden vill åberopa och vad han/hon vill styrka med varje särskilt bevis.

Skrivelsen skall vara undertecknad av klaganden eller hans ombud. Adressen till länsrätten framgår av beslutet. Om klaganden anlitar ombud skall denne sända in fullmakt i original samt uppge sitt namn, adress och telefonnummer.

